Η κανονικότητα

Η λατρείας της κανονικότητας

«Χρειάζεται ξύπνημα και ξαναστήσιμο ζωντανών πυλώνων του κράτους, εάν όντως θέλουμε να γίνουμε μια κανονική ευρωπαϊκή χώρα».

Έτσι τελειώνει το κύριο άρθρο της Καθημερινής, της ναυαρχίδας του αστικού Τύπου, της 9ης Αυγούστου. Το δίχως άλλο η τελευταία φράση μαζί με την συγγενική λέξη κανονικότητα, ηχεί οικεία στον αναγνώστη. Πολλές φορές έχουν ακούσει κάτι παρόμοιο στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώ η τωρινή κυβέρνηση ήδη από την προηγούμενη θητεία της ανέγραψε την «επιστροφή στην κανονικότητα» στο λάβαρό της. Δημοσιογράφοι, πολιτικοί, επιχειρηματίες, διανοούμενοι, όλοι οι ορθώς σκεπτόμενοι άνθρωποι, συμφωνούν ότι η Ελλάδα πρέπει να γίνει κανονική χώρα και αν κρίνουμε από το αποτέλεσμα των πρόσφατων εκλογών ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού συμφωνεί μαζί τους.

Τί σημαίνει όμως κανονικότητα; Ας ξεκινήσουμε με την παρατήρηση ότι είναι μια θολή έννοια, όπως οι περισσότερες έννοιες ευρείας χρήσεως στην πολιτική, και ας συμπληρώσουμε λέγοντας ότι δεν είναι τόσο μια θολή έννοια όσο μια θολή εικόνα, ή ακόμα καλύτερα η ανάμνηση μιας θολής εικόνας, διαφορετικής για τον καθένα ανάλογα με τις εμπειρίες του, τα διαβάσματα και τις παρακολουθήσεις του, το κοινωνικό περιβάλλον που τους επηρεάζει. Έτσι, όταν κάποιος επικαλείται την ανάγκη της κανονικότητας όλοι συμφωνούν, γιατί ο καθένας έχει κάτι ελαφρώς διαφορετικό στο μυαλό του.

Αν όμως η κανονικότητα δεν έχει ακριβή ορισμό, έχει ωστόσο μια σημασία, από την οποία προκύπτει η πολιτική λειτουργία της. Αναφέρεται σε μια διευθέτηση της κοινωνίας και του κράτους που πηγαίνει πέρα απ’ το κάλο, είναι η φυσική τάξη πραγμάτων. Οτιδήποτε δεν συνάδει με αυτήν είναι παράλογο και παθολογικό, κάτι που δεν θα έπρεπε να υπάρχει και όποιος το πράττει ή το υποστηρίζει δεν αντιπροσωπεύει μιαν αντίθετη άποψη ή συμφέρον, παρά είναι ένας ανώμαλος, κάποιος που δυνητικά είναι αντικείμενο καταστολής.

Αυτή η κανονικότητα, όπως είπαμε, δεν έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο, δεν είναι όμως και τελείως αόριστη. Πρώτα απ’ όλα είναι η κανονικότητα μιας (δυτικο)ευρωπαϊκής χώρας, άρα περιέχει την αστική δημοκρατία, τον καπιταλισμό και επίσης την ένταξη στην Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ. Δεύτερον, όσον αφορά τις επιμέρους λεπτομέρειές της, που στην καθημερινή πολιτική έχουν και την μεγαλύτερη

σημασία, δηλαδή στην συζήτηση για την αστυνόμευση, την πυροπροστασία, την φορολογία κ.ο.κ, τα όρια της κανονικότητας τίθενται από εκείνους που την επικαλούνται, στην συγκεκριμένη περίπτωση, στην συγκεκριμένη περίπτωση τις ελληνικές ελίτ, οι οποίες ελέγχουν τον δημόσιο λόγο και παρά τις διαφοροποιήσεις τους ομονοούν στην αποδοχή του κοινωνικού συστήματος που προέκυψε μέσα απ' τα χρόνια των μνημονίων. Τρίτον, η κανονικότητα περιλαμβάνει και την επιστροφή στην κανονικότητα, δηλαδή σε μια μυθοποιημένη Ελλάδα πριν τα τραυματικά χρόνια της κρίσης και των μνημονίων. Φυσικά εδώ η αντίφαση είναι ξεκάθαρη· αν η Ελλάδα δεν υπήρξε ποτέ μια κανονική χώρα και πρέπει να γίνει, αν ποτέ οι φορολογικοί μηχανισμοί ή η πολεοδομία δεν λειτούργησαν όπως στις κανονικές ευρωπαϊκές χώρες, δεν μπορεί ταυτόχρονα είκοσι χρόνια πριν να υπήρχε κάποια κανονικότητα στην οποία πρέπει να επιστρέψουμε. Η αντίφαση όμως δεν δημιουργεί προβλήματα, το αντίθετο, επιτρέπει να εκφράζονται σε ένα κοινό πλαίσιο και από τους ίδιους θεσμούς αντιφάσεις που υπάρχουν μεταξύ διαφορετικών ομάδων, αλλά και μέσα στα ίδια τα άτομα. Ο πολιτικός λόγος δεν δεσμεύεται από τους κανόνες της τυπικής λογικής.

Πως λειτουργεί.

Από τα παραπάνω η λειτουργία της κανονικότητας γίνεται προφανής. Δεν νομιμοποιεί την υφιστάμενη τάξη πραγμάτων, αφού η Ελλάδα δεν είναι υποτίθεται κανονική χώρα και πρέπει να γίνει, νομιμοποιεί όμως τις ελίτ που την δημιουργούν και την διαχειρίζονται, αφού τους αναγνωρίζει το δικαίωμα τί είναι κανονικότητα και τί όχι, δηλαδή να θέτουν τους κανόνες. Εκτός αυτού όμως κάνει και κάτι άλλο, πιο σημαντικό. Οριοθετεί τις απαιτήσεις. Η έννοια της κανονικότητας επιτρέπει, ενθαρρύνει ακόμα, όπως δείχνει το παράθεμα από την Καθημερινή στην αρχή, τους πολίτες να εκφράζουν την δυσαρέσκειά τους με την κοινωνία, την κυβέρνηση ή το κράτος όταν αυτά δεν ανταποκρίνονται στο κανονικό, μέσα όμως πάντα στα πλαίσια που το κανονικό προϋποθέτει. Έτσι μπορεί κάποιος να ζητά καλύτερο σιδηρόδρομο, σαν εκείνους της Δ. Ευρώπης, αλλά όχι να απαιτεί την βίαιη κρατικοποίησή του άνευ αποζημίωσης. Μπορεί να ζητά προστασία του αιγιαλού και τήρηση της σχετικής νομοθεσίας, αλλά όχι να διαδηλώνει και να τρομάζει τους τουρίστες. Αν κάτι δεν γίνεται ή υποτίθεται ότι δεν γίνεται στην Ευρώπη, στην γλώσσα των τεχνοκρατών δεν ανήκει στις βέλτιστες ευρωπαϊκές πρακτικές, δεν είναι κανονικό. Αν είναι δίκαιο, λογικό, δημοκρατικό ή αποτελεσματικό, δεν προλαβαίνει καν να τεθεί ως ερώτημα.

Η κανονικότητα είναι κατ' ουσία μια μετεξέλιξη του συνθήματος του εκσυγχρονισμού, και τα δυο απαιτούν και υπόσχονται την μεταμόρφωση σε μιαν ανεπτυγμένη δυτικοευρωπαϊκή χώρα, σε σύγκριση όμως με αυτόν εκφράζει κάτι μίζερο και περιορισμένο. Η κανονικότητα υπαινίσσεται μιαν απώλεια, ότι υπάρχει ένα μίνιμουμ φυσιολογικής κοινωνικής ζωής από το οποίο εκπέσαμε και στο οποίο πρέπει να επανέλθουμε. Ο εκσυγχρονισμός αντίθετα υποδηλώνει μιαν ευθύγραμμη πρόοδο από το αρχαϊκό στο σύγχρονο, μια συνεχόμενη βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών.

Αυτή η αλλαγή είναι απότοκο της κρίσης. Και πριν απ' την κρίση γινόταν λόγος για κανονικότητα ή να γίνουμε μια κανονική χώρα, αλλά τότε η έννοια που κυριαρχούσε ήταν εκείνη του εκσυγχρονισμού. Ο εκσυγχρονισμός έθετε το πλαίσιο εντός του οποίου αρθρωνόταν ο πολιτικός λόγος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο Κ. Σημίτης υποσχόταν μια ισχυρή Ελλάδα, ο υπουργός Οικονομικών του Κ. Καραμανλή, Γιώργος Αλογοσκούφης, έθετε ως πρότυπο της ελληνικής οικονομίας την Ιρλανδία, τότε επονομαζόμενη κέλτικη τίγρη λόγω του οικονομικού δυναμισμού της, και ο Γ. Παπανδρέου ήθελε να κάνει την χώρα Δανία του Νότου. Μετά την κρίση όμως ο πήχης κατέβηκε απότομα, σε αντιστοιχία με την πτώση του βιοτικού επιπέδου. Ούτε τα πιο αφελή αυτιά δεν θα πείθονταν πλέον από τον πολιτικό που θα υποσχόταν να μετατρέψει την Ελλάδα σε χώρα πρότυπο· η κανονικότητα φαντάζει πιο ρεαλιστικός στόχος.

Εκτός αυτού οι μνημονιακές πολιτικές δημιούργησαν κεκτημένα για την ελληνική αστική τάξη σε βάρος των άλλων τάξεων: ένα συρρικνωμένο κοινωνικό κράτος, μια οικονομική πολιτική προσανατολισμένη στην δημοσιονομική ισορροπία και πάνω απ' όλα μια εγγυημένη από το κράτος καθήλωση των μισθών μαζί με μια δραστική συρρίκνωση των εργατικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Για να συντηρηθούν αυτά τα κεκτημένα οι προσδοκίες των άλλων τάξεων πρέπει να διατηρούνται χαμηλές. Γι' αυτό η τωρινή κυβέρνηση μετά από κάθε πενιχρό επίδομα που δίνει βιάζεται να διευκρινίσει ότι μπορεί να δώσει μόνο όσα περισσεύουν στα κρατικά ταμεία, για αυτό βελτιώσεις στα εισοδήματα των εργαζομένων, όπως η αύξηση του κατώτατου μισθού και η επαναφορά των τριετιών, συνδέονται με τους ρυθμούς ανάπτυξης ή το ποσοστό ανεργίας. Γι' αυτό ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος κατά την προεκλογική περίοδο, αλλά και σε τακτά χρονικά διαστήματα, προειδοποιεί ότι οι κοινωνικές παροχές πρέπει να είναι συγκρατημένες.

Υπάρχει πράγματι η κανονικότητα;

Αλλά ποια είναι αυτή η κανονικότητα; Πέρα απ' τους όποιους ορισμούς, ποιες είναι αυτές οι υπαρκτές κανονικές χώρες στις οποίες πρέπει να μοιάσουμε; Αν κάνουμε μια επισκόπηση της σύγχρονης Ευρώπης δύσκολα θα τις βρούμε. Η Γερμανία έχει περάσει είκοσι χρόνια θαυμάζοντας τον εαυτό της στον καθρέφτη, μπερδεύοντας την στασιμότητα με την σταθερότητα, επιβάλλοντας μεταρρυθμίσεις σε άλλες χώρες και αποφεύγοντάς τες για τον εαυτό της, και σήμερα βρίσκεται σήμερα βρίσκεται σε ύφεση, ανακαλύπτει ότι είναι υπερβολικά εξαρτημένη από το ρωσικό αέριο και τις κινεζικές εξαγωγές και ότι έχει μείνει πίσω τεχνολογικά ακόμα και σε βασικούς κλάδους της οικονομίας της, όπως η αυτοκινητοβιομηχανία, με τις ΗΠΑ να έχουν το προβάδισμα στην παραγωγή ηλεκτρικών αυτοκινήτων. Η Γαλλία μοιάζει καταδικασμένη από το ίδιο το ημιπροεδρικό πολιτικό της σύστημα, χάρη στο οποίο ελίτ όλο και πιο απομονωμένες από τον λαό διατηρούν την εξουσία χωρίς ελέγχους και φραγμούς μέσω εκλογικών διαδικασιών όπου συμμετέχουν όλο και λιγότεροι, βασιζόμενες στον εκβιασμό ότι διαφορετικά θα έρθει στην εξουσία η Άκρα Δεξιά. Έτσι ένα είκοσι τοις εκατό του

εκλογικού σώματος κάνει ό,τι θέλει υπονομεύοντας την δημοκρατία και καθιστώντας βέβαιο ότι αργά ή γρήγορα η Λε Πεν θα γίνει Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας. Η Μεγάλη Βρετανία φεύγοντας απ' την Ευρωπαϊκή Ένωση έθεσε εαυτόν στο περιθώριο του παγκόσμιου καπιταλισμού και έχει μπει σε μια τροχιά παρακμής που απειλεί και αυτήν ακόμα την ενότητα του κράτους, με μια μελλοντική απόσχιση της Σκωτίας ή της Βόρειας Ιρλανδίας. Η Ιταλία είναι παγιδευμένη σε οικονομική στασιμότητα εδώ και είκοσι χρόνια και πλέον είναι η πρώτη μεγάλη δυτικοευρωπαϊκή χώρα στην οποία κυβερνά η λαϊκιστική άκρα Δεξιά. Η Ισπανία βλέπει να αναβιώνουν τα φαντάσματα του Φράνκο και έχει ακόμα να λύσει τα προβλήματα που θέτει το αυτονομιστικό κίνημα των Καταλανών. Ή μήπως είναι κανονικότητα ο συνδυασμός αταβιστικού εθνικισμού και νεοφιλελευθερισμού που κυριαρχεί στην ανατολική Ευρώπη;

Ας περάσουμε στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού. Ίσως εκεί τα πράγματα να είναι καλύτερα. Αν σας έλεγαν ότι υπάρχει μια χώρα όπου εδώ και πάνω από μια δεκαετία το αποτέλεσμα των εκλογών αμφισβητείται συστηματικά από την πλευρά των χαμένων, οι οποίοι καταφεύγουν για τον σκοπό αυτόν σε θεωρίες συνωμοσίας, όπως ότι έγινε νοθεία, παρενέβη ξένος δάκτυλος ή ο νικητής των εκλογών δεν είναι τάχα πολίτης της χώρας. Ότι σε αυτήν την χώρα οι τοπικές αρχές προσπαθούν ενεργά με διάφορα τεχνάσματα να εμποδίσουν συγκεκριμένες κατηγορίες ψηφοφόρων να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα και ότι χαράσσουν συνειδητά τα όρια των εκλογικών περιφερειών με τρόπο που προδικάζει το εκλογικό αποτέλεσμα. Ότι ο προηγούμενος πρόεδρος αυτής της χώρας ήταν ένας φασίστας που απολαμβάνει την εμπιστοσύνη των οπαδών του παρότι είναι υπόδικος για πλήθος εγκλημάτων. Ότι οι οπαδοί του επιχείρησαν να καταλάβουν το κοινοβούλιο σε ένα πραξικόπημα παρωδία. Ότι σε αυτήν την χώρα η κοινωνία είναι τόσο διχασμένη που ακόμα και ψύχραιμη αναλυτές δεν είναι διατεθειμένοι να βάλουν το χέρι τους στην φωτιά ότι δεν θα διολισθήσει σε εμφύλιο πόλεμο. Αν σας τα έλεγαν όλα αυτά και σας ζητούσαν να μαντέψετε για ποια χώρα πρόκειται, θα λέγατε κάποια βαλκανική χώρα σαν την Αλβανία ή το Κόσοβο ή ίσως κάποια νεόκοπη δημοκρατία της υποσαχάριας Αφρικής. Δεν θα λέγατε τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Ίσως κάποιος να αντιτείνει ότι οι χώρες αυτές έχουν βέβαια προβλήματα, αλλά είναι άλλης τάξεως από αυτά μιας μη κανονικής, υπανάπτυκτης χώρας σαν την Ελλάδα, ενώ αυτά που αντιμετωπίζουμε εμείς τα έχουν προ πολλού λύσει. Αυτό σίγουρα ισχύει για ορισμένα δευτερεύοντα ζητήματα όπως η ανακύκλωση, όμως όλα τα βασικά προβλήματα τα οποία οι μεγάλες χώρες της Δύσης αποτυγχάνουν να λύσουν, η άνοδος της ακροδεξιάς, η κρίση της δημοκρατίας, η ενσωμάτωση των μεταναστών, η αποβιομηχανοποίηση, το πώς θα συνδυαστούν υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης με διατήρηση του κοινωνικού κράτους, είναι ακριβώς τα βασικά προβλήματα και της δικής μας κοινωνίας.

Αν κοιτάξουμε ευρύτερα στο διεθνές σύστημα ούτε εκεί διαφαίνεται κάποια κανονικότητα. Εκτός αν εννοούμε τις κανονικές κρίσεις του καπιταλισμού, τις κερδοσκοπικές κρίσεις στις πρώτες ύλες, από τα σιτηρά μέχρι το πετρέλαιο, την κλιματική αλλαγή και την αποσάθρωση του μεταψυχροπολεμικού συστήματος διεθνών σχέσεων, από τον πόλεμο στην Ουκρανία μέχρι τις εντάσεις στην Κινεζική Θάλασσα.

Το μόνο μέρος που έμεινε για να ψάξουμε την κανονικότητα είναι το παρελθόν, στα χρόνια πριν την κρίση. Αν η κανονικότητα είναι απλώς ένα παρασύνθημα για την ατομική ευημερία και την οικονομική ασφάλεια, τότε για πολλούς ανθρώπους τα χρόνια πριν την κρίση, τα χρόνια της μεταπολίτευσης και ιδίως οι δεκαετίες του ενενήντα και του δυο χιλιάδες την αντιπροσωπεύουν. Αλλά ήταν κανονικότητα η διαφθορά, η διαπλοκή, η εκτεταμμένη φοροδιαφυγή, η εκμετάλλευση της εργασίας των μεταναστών, ένα οικονομικό μοντέλο χαμηλής παραγωγικότητας εξαρτώμενο από συνεχείς εξωτερικές ροές φθηνού χρήματος; Δεν είναι η κατάρρευση αυτού του μοντέλου έμπρακτη απόδειξη του μη κανονικού χαρακτήρα του; Εν τέλει η κανονικότητα δεν είναι τίποτε άλλο από μια ανάμνηση της δεκαετίας του ενενήντα.

Χρειάζεται πολλή βλακεία και πολύς επαρχιωτισμός για να μπορούν οι ελληνικές ελίτ να συντηρούν την ιδέα της κανονικότητας, αυτόν τον μη-τόπο, την Πέμπτη διάσταση όπου συνυπάρχουν ένα παρελθόν που ποτέ δεν υπήρξε και ένα μέλλον που είναι ήδη παρωχημένο. Είναι σημάδι της πτώσης των προσδοκιών και της απομάκρυνσης της ελληνικής κοινωνίας από την υπόλοιπη Ευρώπη στα χρόνια της κρίσης το ότι το καταφέρνουν. Αλλά δεν θα το καταφέρνουν για πάντα. Κάποια στιγμή η κοινή γνώμη θα συνειδητοποιήσει ότι ζει σ’ έναν κόσμο δίχως στέρεους κανόνες και έτοιμες λύσεις, όπου η Αμερική δεν είναι περισσότερο κανονική χώρα απ’ το Ιράν ούτε η Γερμανία απ’ την Κίνα. Και όταν συμβεί αυτό ο λαός θα μπει στον πειρασμό να απορρίψει την άνωθεν εκδοχή για το τί είναι κανονικό και να φτιάξει τους δικούς του κανόνες.